

ЛЕКСИКОЛОГИЈА И ЛЕКСИКОГРАФИЈА
У СВЕТЛУ САВРЕМЕНИХ ПРИСТУПА

Зборник научних радова

SERBIAN LANGUAGE INSTITUTE OF SASA

LEXICOLOGY AND LEXICOGRAPHY
IN THE LIGHT OF CONTEMPORARY
APPROACHES

A collection of papers

Edited by:

Stana Ristić, PhD, scientific advisor

Ivana Lazić Konjik, PhD, senior research associate

Nenad Ivanović, PhD, research associate

Belgrade

2016

ISBN 978-86-82873-56-3

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЛЕКСИКОЛОГИЈА И ЛЕКСИКОГРАФИЈА У СВЕТЛУ САВРЕМЕНИХ ПРИСТУПА

Зборник научних радова

Уредништво:

др Стана Ристић, научни саветник
др Ивана Лазић Коњик, виши научни сарадник
др Ненад Ивановић, научни сарадник

Београд
2016

Издавач:
Институт за српски језик САНУ

Рецензенти:
проф. др Андреја Желе
проф. др Вера Васић
проф. др Даринка Гортан Премк
др Људмила Ришкова

Коректура: аутори и Уредништво

Припрема за штампу:
Давор Палчић

Штампа:
Чигоја штампа

Тираж: 300

Издавање ове књиге финансијски је помогло Министарство просвете,
науке и технолошког развоја Републике Србије

НАПОМЕНА О АУТОРСКОМ ПРАВУ:

Ниједан део ове публикација не може се прештамповати, репродуковати или употребити у било
ком облику без писменог одобрења аутора као носиоца ауторског права.

COPYRIGHT NOTICE:

No part of this publication may be reprinted, reproduced or utilized in any form without permission in
writing from the author, as the holder of the copyright.

УДК: 811.163.41'367
811.163.41'374
81'376

Јасмина Н. ДРАЖИЋ
Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду
jasmina@ff.uns.ac.rs

НЕЈЕЗИЧКИ И ЈЕЗИЧКИ ФАКТОРИ ЗА КОНЦИПИРАЊЕ РЕЧНИКА КОЛОКАЦИЈА СРПСКОГ ЈЕЗИКА*

Полазећи од општеприхваћене чињенице да је *значење* лексема њихова *ујошреба*, детерминисана друштвеним и језичким контекстом, те да се комуникација ослања на знања о ономе што је *очекивано* и *ишћично*, тиме и *ушћаљено*, значајно би било начинити регистар фреквентних лексичких спојева у српском језику, што би кориснику којем је српски J_2 олакшало усвајање (високо)постојаних бинарних веза (колокација), а изворном говорнику послужило као нормативни приручник. Питања која се расветљавају у раду двојака су: (а) излазе из оквира усколингвистичких проблема и тичу се културних специфичности, когнитивних концепата и менталног лексикона, што колокацији даје обележје јединствености и донекле идиосинкратичности, и (б) односе се на макро и микроструктуру речника колокација – селекција лексике, тематска или алфабетска организација и презентација колокацијских конституената. Другим речима, треба одговорити на питања: *ишћа?* – обим речника, тј. број колокација које се уврштавају у речник, и извор, корпус из којег се екстрахују; *где?* – место конституената вишелексемског споја, односно присуство једног или оба колоката у речнику; и *како?* – информације које су релевантне за речнички чланак.

Кључне речи: колокација, лексикографија, речник.

* Рад је настао у оквиру научноистраживачког пројекта *Стандардни српски језик: синтаксичка, семантичка и прагматичка исцртавања* (бр. 178004), који се реализује на Филозофском факултету у Новом Саду, уз финансијску подршку Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1. Вишечлане лексичке јединице у (мета)лексикографији

1.1. Информације о лексичкој, семантичкој и морфосинтаксичкој спојивости лексема важан су сегмент речничке микроструктуре општих једнојезичних речника, док у специјализованим речницима колокација оне представљају основни предмет интересовања. Речници чија је централна јединица вишелексемски спој различитог степена везаности (речници фраза, идиома, фразних глагола, колокација и сл.) заузимају све важније место у савременој лексикографији (уп. Nuscoḡini 2003: 366),¹ што је у корелацији с природом језичког исказа. У вези с тим, И. Мељчук истиче да круцијални значај у комуникацији имају фразне целине (*set phrases*)² (Mel'čuk 1988: 23), што је у сагласности са Синклеровим корпусним истраживањима и полазиштем да у језику постоји *јринциј слободног избора* насупрот *јринцију целовише конструкије* (Sinclair 1991: 110).

1.2. Несразмерно већи број речника идиома у диспропорцији је са релативно малим бројем речника колокација, што је највероватније последица тога што су колокације далеко деликатнији феномен од идиома и што је њихова природа врло неодређена у смислу *јосијојаносији* синтагматског споја, тј. разграничења, пре свега, у односу на слободне везе ове врсте (Herbst–Klotz 2009: 234). Један од кључних проблема у том смислу јесте перспектива корисника J₂ будући да није довољно знати значење појединачних конституената споја јер се они често не подударају у различитим језицима, што је у вези са концептуализацијом семантичких поља, значењских димензија у домену ванјезичке стварности, сегмената „унутар целокупног и свеобухватног семантичког простора, који, у појединачном описивању стварности, језици раздељују на различите начине” (Prčić 2008: 138).

1.3. Колокације се, најсведеније, разумеју као прототип устаљених синтагматских спојева речи,³ чија је позиција на овом континууму врло

¹ Према наводима ове ауторке у раду *Towards an 'ideal' Dictionary of English Collocations* (2003), на сајту *Euralex* може се наћи 125 наслова *фразеолошких речника* (25 двојезичних и 100 једнојезичних).

² „Људи говоре у фразама / фразним целинама – пре него у изолованим, одвојеним речима; стога круцијалан значај имају фразне целине. Истовремено, фразне целине, или фраземи, представљају једну од великих потешкоћа како у теоријској лингвистици тако и у изради речника. Према томе, и лингвистичка теорија и лексикографија треба заиста да се позабаве овим феноменом (много је заговорника ове идеје у протеклих 25 година: Becker 1975, Pawley, Jackendoff и сам аутор)” (Mel'čuk 1988: 23).

³ Дефиниције колокација зависе од аспекта истраживања, теоријско-методолошких приступа, временски и просторно удаљених и неуједначених, а врло често се сведе на

неодређена, са фази границама према отвореним спојевима и идиомима као крајњим сегментима скале идиоматичности, што корелира и са дисперзивном терминологијом којом се денотирају овакве скупине речи.⁴ Тако се у колокације уврштавају обично постојане бинарне комбинације лексема којима управљају синтаксичка правила, отворених или ограничених могућности замене конституената (Kowie 1979), при чему се уочава семантичка усмереност појединих речи ка кључној речи (Hausmann 1984). Истраживања процеса лексичког компатибилитета и његовог продукта спроводе се у домену теорије превођења, методике учења страних језика те двојезичне лексикографије (лексикографска и корпусна презентација колокација, превод затворених, идиоматских скупина речи, однос лажних пријатеља, однос фразема и затворених скупина речи итд.) (Vlagus Bartolec 2014).

2. Колокације у европској лексикографији

2.1. Рад на речницима колокација последњих деценија све је више усавршаван, што је резултирало тиме да се као њихове основне одлике издвајају: (1) јасне и лако разумљиве дефиниције; (2) бројни примери (обично одабрани на основу корпуса, али прилагођени намени речника); (3) јасне, лако разумљиве граматичке информације; (4) избегавање симбола и скраћеница; (5) уврштавање прагматичких информација; (6) уврштавање релевантних регионалних варијетета; (7) исцрпније и систематичније информације; (8) већа графичка прегледност (уп. Herbst–Klotz 2003: 242–247).

2.2. С друге стране, постојећи речници колокација енглеског језика разликују се управо према наведеним принципима: извори, фо-

опис феномена лексичког компатибилитета на скали идиоматичности, као нпр. у Предговору Оксфордском речнику колокација: „Колокација је начин комбиновања речи да би се постигао што природнији језички исказа [...] Комбинације се могу градирати од потпуно отворених (*видети човека, књигу, аутомобил*) – до потпуно фиксних спојева (*не видећи шуму од дрвета*) [...] Све комбинације, осим оних које су крајње на скали градирања, могу се назвати колокацијама [...] ‘medium-strength’ area [...] (Crowther et al. 2002: vii).

⁴ Б. Тафра констатује да се у хрватском језику у вези с термилошким одређењем постојаних / постојаних лексичких спојева увиђа разноврсност, дисперзивност која је вероватно у вези с аспектом посматрања датог споја: „U jezikoslovlju se dugo vode rasprave o leksičkim jedinicama većim od riječi, ali se još nisu usustavili ni nazivi za njih, a pogotovo se nije odredio njihov status u rječniku. U hrvatskom jeziku postoji za njih više različitih naziva: *kolokacije, vezane leksičke skupine, sintagme, izrazi, izričaji, sveze, sveze riječi, višeleksičke jedinice, višeleksičke sveze, višerječne natuknice, višerječne jedinice, višerječni nazivi, višerječne sveze, skupine riječi, skupovi riječi, sintagmemi, leksičke jedinice veće od riječi*” (Tafra 2012: 117).

кус, обухватност, принципи класификације и изглед речничког чланка (McGee 2012). Поредџи само један сегмент макроструктуре у три најрепрезентативнија речника колокација енглеског језика:⁵ *The BBI Dictionary of English Word Combinations* (BBI, 1986, 1997)⁶; *Oxford Collocations Dictionary for Students of English* (OCD 2002); *Macmillan Collocations Dictionary* (MCD 2010), увиђа се да тек у МСД статус одреднице истовремено имају оба члана колокације, чиме се прекида са Хаусмановом дистинкцијом *кључна реч* и *оне које су усмерене ка њој* ('base – collocate') и полазишта да се претраживање врши према кључним речима (нпр. колокацију *слаб чај* треба тражити под одредницом *чај*). Овај аспект презентације колокација као и питања која се отварају у вези са њима предочени су у тематском зборнику *Lexicographica* (ed. Heid, Schierholz et al. 2008).

3. Нејезички фактори за конципирање речника колокација

3.1. Намена једнојезичног речника колокација. Најизразитији значај када је у питању примена ових речника огледа се у процесу учења страног језика, док би се њихов нормативни карактер препознао и код изворних говорника, нарочито када се ради о неадекватним спојевима, насталим, пре свега, под утицајем енглеског језика (*охрабриџи расџи цена, мисија куйџа, широко расџиростџрањен, снажна џодршка, снажно одобраватиџи, Шексџирова каријера*).⁷

Када је у питању учење страног језика, познато је да се стечено знање J_2 на вишим нивоима надограђује, проширује и продубљује на тај начин што се постојеће усвојене лексичке и граматичке структуре, када је то потребно и могуће, свде на природнији исказ, који је ближи изворном говорнику (нпр. у енгл. *set yourself a realistic objective : you must know what you want to do, but it must not be too much for it to be possible for you to do*, Lewis 2000). Н. Шмит издваја колокацијску компетенцију као једну од укупно осам вештина и знања у процесу учења страног језика (говорена и писана форма речи, њихово концептуално значење, колокацијско и граматичко знање, њихова фреквентност, асоцијације и стилски садржаји) (Schmitt 1999). Колокацијска је компетенција на незавидном нивоу како показују истраживања (Martínska 2004; Maria

⁵ Више о одликама ових и других речника колокација в. у: Bahns (1986); Buendía-Faber (2014); Cowie (1978); Hausmann (1989); Heid (2004); Дражић (2014).

⁶ Новија, допуњена издање овога речника: 2009. и 2010.

⁷ Неки примери преузети из радова Т. Прђића и В. Васић (Prčić 2005; Vasić 2011).

2007; Zingräf 2008), што се објашњава интерференцијом са J_1 и с тим у вези непредвидљивошћу једног или оба конституента колокације.

3.2. Ментални лексикон и колокације. Полази се од претпоставке да се процес меморисања и чувања информација не одвија хаотично, несистематично (Aitchison 1987: 5). У оквиру свог *лексичког њрисџуиџа* М. Луис (Lewis 2000) наглашава значај грађења менталног лексикона, нарочито на прелазу са средњег на виши ниво учења језика. Поставља се питање како повезати принципе усвајања матерњег језика, који је похрањен у *блоковима* с учењем страног језика, тј. које технике наставник треба да користи како би радио на ширењу колокацијске компетенције на напредном нивоу, посебно ако је свестан чињенице да постоје *спремни блокови*.⁸

Генерално начело када је у питању усвајање колокација јесте то да не постоји директна веза између концепата⁹ и одговарајућих лексема у J_2 , него се она успоставља са лексичким еквивалентима у J_1 (Kadlecová 2014), што се може графички представити на следећи начин:

Хијерархијски модел (Kroll–Stewart 1994, у: Kadlecová 2014)

Тако ће, на пример, у српском језику концепт ЕВАЛУАЦИЈА (интензификација /+/- или /-/) гранати своје лексичке експоненте из различитих, за неизворног говорника, непредвидљивих лексичких поља (нпр. ЕВАЛ.+ : *леџа њлаџа, згодна њрилика, њун њогодак, складан брак, громогласан аџлауз, блисџави ум, врхунски сџорџисџа* и сл.; ЕВАЛ.- : *ошџар бол, џеџики џуџач, мрџав џиџан, жучна расџрава* итд.). С друге стране, придев *слободан* улазиће у различите концепте (ПРОСТОР/ВРЕМЕ, ПОНАШАЊЕ и сл.) и реализовати лексичке спојеве који (могуће) неће

⁸ Претпоставља се да у језику постоје *џолугоџове целине (блокови)*, спремне за усвајање (Lewis et al. 2000).

⁹ Концепти могу бити исказани и на J_1 и на J_2 , мада су свакако концептуалне везе између концепата и речи у J_1 далеко чвршће (Kroll 2002, у Kadlecová 2014). Ипак, када је потребно да користе J_2 , студенти користе J_1 као медијатор и покушавају да пронађу еквиваленте у J_2 за познату реч у J_1 .

имати подударан еквивалент у другим језицима: *слободан дан*, *слободна жена*, *слободно местѐ*, *слободан улаз*, *слободно њонашање* и сл.

3.3. Култура и колокације. У испитивању повезаности лексике у менталном лексикону тестовима асоцијација показало се да су колокати (синтагматски спојевии) други најчешћи одговор на реч-драж (Aitchison, 2003), при чему су овакве „синтагматске везе [...] условљене [и] културолошким разлозима” (Драгићевић 2010: 81).¹⁰ Културолошки оквири детерминишу често другачију номинацију, као нпр. у јапанском: *onna no hito* ‘човек женског пола’ и *otoko no hito* ‘човек мушког пола’, што је „очигледно мотивисано културном потребом да се нагласи лично достојанство човека и право на уважавање независно од његовог пола [...]” (Вежбицкая 2011: 192). Културна ће конотација, даље, уносити нову нијансу интерпретације језичких јединица као невербалних кодова, стереотипа, нарочито када је у питању дистинкција колокација – идиом (нпр. ‘архитекти’ / ‘капитени’ перестројке) (Cowie 1998: 9) или примери типа *гвоздена завеса*, *џејџа колона*, *унуџрашњи неџријатељ*, *друшћивена својина* и сл. Закључак М. Стабса у вези с овим је следећи: „Сажето, чињенице би се могле свести на констатацију *значење је уџоџреба*. Речи немају постојана значења, једном заувек забележена у речницима. Она се стичу или мењају према друштвеним и језичким контекстима у којем се користе [...] наша се комуникативна компетенција ослања на знање о ономе што је *очекивано* или *џиџично*” (Stubbs 2002: 13).

Овакве информације свакако треба да нађу своје место у речнику колокација, било да су кодиране специфичне, фреквентне, експресивне везе у одредници или да се њихов инвентар понуди као засебан тематски блок. Истакнути значај менталног лексикона, увелико друштвено и културно одређен, када се говори о речнику, намеће питање ономасиолошке тј. семасиолошке организације лексике на макро плану.

4. Језички фактори за конципирање речника колокација

4.1. Све наведено упућује на основна питања израде речника колокација, која се тичу следећег: селекција лексике, тематска или алфабетска организација и презентација колокацијских конституената. Другим речима, треба одговорити на питања: *џиџа?* – обим речника, тј.

¹⁰ У *Асоцијативном речнику српског језика* (Пипер и др. 2005) уз придев *кућни* нпр. реализоване су као најфреквентније (синтагматске) асоцијације: *ред*, *љубимац*, *џраг*, *савеџи*, *џријатељ*, *аџарџи*, *мир*; уз придев *храбар* долазе асоцијације *јунак*, *човек*, *војник*, *срце*, *виџез*, али и придеви *луд* и *неуџрашив*, који сведоче о перцепцији особине храбрости у српској култури, као што се и уз придев *добар* бележе асоцијације *наиван* (ф.11) и *глуп* (ф. 5) (уп. Драгићевић 2011: 84).

број колокација које се уврштавају у речник и извор, корпус из којег се екстрахују; *где?* – место конституената вишелексемског споја, односно присуство једног или оба колоката у речнику; и *како?* – информације које су релевантне за речнички чланак (Herbst–Mittmann 2008).

4.2. Речничка макроструктура. Корпус. О значају валидног корпуса за екстракцију колокација постоје многи радови (нпр. Sinklair 1991; Stubbs 2002; Hoyer 2002; Kilgarriff 2014, 2012), где се истиче важност фреквенције за формирање листе кључних речи, о чему аутори кажу: „Олучили смо се за избор 500 фреквентних речи, 250 средње фреквентности и 125 ниске фреквенције [...]” (Kilgarriff 2014 at al). Надаље се говори о комплексности избора одговарајућих корпуса, о чему сведочи попис великог броја извора (најмање 8).

Стабс (Stubbs 2002) најпре истиче значај валидног корпуса за лексиколошка истраживања, те важност његове функционалности и жанровске разноврсности,¹¹ како би остварио постављени задатак – добио одговоре на питања: како се користе речи и изрази, шта значе и којим се поступцима и методама долази до њиховог значења.

Корпус који би најбоље корелирао са наменом речника колокација (перспектива кориника J₂), међутим, најјансије наводе аутори приручника *Collocations in Use* (2007, 2008) и *Collocations in Use – advanced* (O’Dell, McCarthy 2008), који између осталог¹² наводе: „[...] веома користан корпус за ову врсту истраживања био је *Cambridge Learner Corpus*, сачињен од десетине хиљада записа студената који су полагали ESOL испите широм света, а из којег су од значаја биле грешке у продукцији или рецепцији колокација. Између бројних колокација биране су пре свега оне које би биле корисне у говору и писању (нпр. у одељку *Eating and drinking* предност је имала колокација нпр. *have a quick snack* у односу на нпр. *rancid butter*, која јесте везана колокација, али с веома ограниченом употребом). Даље, фокусиране су оне колокације које су мање очигледне и очекиване (make friends : *get friends; heavy rain : *strong rain)” (O’Dell, McCarthy 2008: 4).

¹¹ Аутор је користио следеће корпусе: LOB (Lancaster-Oslo-Bergen) Corpus; FLOB and FROWN, London-Lund Corpus; Longman-Lancaster Corpus; The Bank of English; The British National Corpus; Newspapers on CD-ROM; Institut für Deutsche Sprache (Mannheim Corpora).

¹² Коришћени су корпуси: *Cambridge International Corpus* писанога и говорнога енглеског језика, који садржи преко 750 милиона речи (књиге, новине, огласи, писма и имејлови, сајтови, конверзације и говори, радијске и телевизијске емисије), као и CANCODE корпус говорног енглеског језика – довољни да се стекне реална слика о томе које се речи *иприродно* и *фреквенцијно* појављују заједно.

За потребе истраживања колокација у српском језику од помоћи, али само донекле, може бити дигитализована грађа забележена у Корпусу савременог српског језика на Математичком факултету у Београду, конципираног за општу намену.¹³ За речник колокација, међутим, потребна је далеко обимнија грађа, која треба да укључи, осим репрезентативних текстова свих стилова, транскрипта емисија и спонтаног разговора, и усмени и писани исказ неизворног говорника, како би се идентификовале грешке у лексичким спојевима (нпр. Осмехнућу се *џуђим људима*¹⁴). Посебно је питање избора кључних речи, које Стабс повезује са кључним вокабуларом.

Постојање лексике која се уврштава у *основни вокабулар* један је од показатеља валидног текста у корпусној анализи. Овај би се попис свео на оне лексеме које сви изворни говорници једног језика знају и без којих се не би реализовала комуникација, те је основни критеријум за утврђивање оваквог лексичког минимума био: максимална корисност и употребљивост (Stubbs 2002: 41–42). Према статистичком критеријуму, ово су најфреквентније речи једног језика, а према истраживањима и наводима Стабса, то су најпре тзв. функцијске речи и аутосемантичке: *мислиши, знаиши, време, људи, видеиши, љуиш, нови, рећи, човек, мало / мали, добар / добро*). Аутор даље установљује критеријуме на основу којих се утврђује основни вокабулар, полазећи од претпоставке да се могу екстраховати речи које имају широк обим употребе и тиме покривају текстове тематски и жанровски разнолике, те чињенице да се њима може дефинисати већина преосталог вокабулара. Стога су особине кључног вокабулара¹⁵ следеће: не подразумева специјализоване и терминолошке јединице (нпр. пре *докџор* него *џедијџар*; пре *деџе* него *џоџомак*), стилски је неутралан (*деџе* – *клинац*), не укључује хипониме уске денотације (нпр. *laugh* и *softly* могу дефинисати *chuckle* СМЕЈУЉИТИ СЕ, КИКОТАТИ СЕ). Стабсови закључци готово су подударни

¹³ Корпус у овом тренутку броји преко 122.000.000 речи, из домаће и преводне прозне литературе, новинских текстова, као и текстова правног и научног карактера (насталих након 1950. године), с информацијом о извору, али без лексикографских података.

¹⁴ Туђим ум. непознатим (преузето из писменог задатка једног страног студента).

¹⁵ Када је настава страног језика у питању, постоји неколико језичких и нејезичких принципа који се узимају у обзир при формирању кључног (базичног) вокабулара. Један од њих јесте свакако фреквенцијски, који се допуњује принципом семантичке обухватности (почива управо на хиперонимско-хипонимским лексичким односима), као и принцип савладљивости, који усмерава процес учења у правцу усвајања најпре творбено једноставнијих облика речи, те речи сроднијих матерњем језику, као и правила која омогућују уопштавање (Dražić 2008: 16).

са истраживањима и резултатима А. Вјежбицке (Goddard, Wierzbicka 2002) о попису семантичких концепата и примитива.

4.3. Семасиолошка организација лексике подразумева алфabetски поредак лексике, што је за корисника једноставније из перспективе претраге, али компликованије ако је лексички спој удаљен од оног у J_1 . Неалфabetски речници, међутим, далеко су мање заступљени од алфabetских управо због сложене макроструктуре, која полази од семантичких поља,¹⁶ концепата, чија је организација варијабилна и обично је креација самог аутора. Корисницима јесте стога отежана употреба оваквих речника, али се отвара могућност да препознају одговарајући концепт и пронађу лексичку реализацију. Питање је како ће се претпоставити непредвидљива комбинација ако се лексика устроји алфabetски. Чини се да је средње решење најприхватљивије, а то значи да се примарно алфabetски поредак допуни концептима идентификованим у радовима А. Вјежбицке. Позицију одреднице у том смислу треба да имају оба колоката, чиме се удаљава од претпоставке да постојан лексички спој, *йолугойтов йроизвод*, излази из оквира хијерархизације примарни : секундарни колокат, али се остварује могућност предвиђања и рестрикције у реализацији других могућих колокација, као и једноставнија претрага.

Најподеснији приказ лексичких веза, семантичких односа и рестрикција, полисемије, (квази)синонима, антонима, као и реализованих структурних форми, омогућују електронски речници колокација, будући да одговарајућа програмска решења могу пружити готово све садржајне и формалне информације, према Мељчуковој терминологији *лексичке функције*, о чему сведочи следећи пример електронског речника колокација шпанског језика (*Diccionario de colocaciones del Español*, 2006).

Отворили смо значења I.1b и I.2b, семантичка микропоља *индивидуа* и *енйиййейй* (забележена су и следећа у облим заградама: *осећање*, *однос*, *сйав*, *квалййейй*), на основу чега се може видети принцип дефиниције (семантички актанти), примери којима се потврђује и илуструје значење (нпр. I.2b *Йегова велика љубав је музика; Он свира бас у рок бенду и његова љубав је бицикл*), квазисиноними: *хоби*,

¹⁶ Дobar пример речника заснованог на семантичком принципу јесте речник Б. Хлебца *Connect your words. A Dictionary of Collocations* (Hlebec 1998). Како аутор наводи у Уводу, *речи* у речнику груписане су у 60 *йоља*, при чему се под *речју* заправо подразумева одређена семантичка реализација једне од 2000 лексема, колико броји овај речник, док се под термином 'поље' сматра једно лексичко (семантичко) микропоље, за чију класификацију нису наведени јасни критеријуми.

сирасиј; формални обрасци (складиштени посебно) и колокације које се могу претражити у корпусу у предоченим формама (*љубав*+придев и *љубав*+глагол).

Cuasisinónimos

novio, pareja, prometido

Ver esquema de régimen

Colocaciones

ver todas, amor + adjetivo, verbo + amor

[+] **amor I.1c** *m. (Relación)* [ver ejemplos]

[+] **amor I.2a** *m. (Sentimiento)* [ver ejemplos]

[-] **amor I.2b** *m. (Entidad)* [ver ejemplos]

[entidad Y] es el amor de individuo Y

Ejemplos

1. Su gran amor es la música (DUE).
2. Toca el bajo en un grupo de rock y su gran amor es una moto.

Cuasisinónimos

afición 1b, gusto II.1c, pasión 4b

Ver esquema de régimen » amor : I.2b

Esquemas de régimen

Actantes	Realizaciones
1 - Y	
2 - X	de N [ver ejemplos] Apos [ver ejemplos]

Colocaciones

ver todas, amor + adjetivo, amor + verbo

[+] **amor II** *m. (Actitud)* [ver ejemplos]

[+] **amor III** *m. (Cualidad)* [ver ejemplos]

[+] **amor IV** *m. (Algo)* [ver ejemplos]

Извод из речника *Diccionario de colocaciones del Español* (<http://www.dicesp.com/>)

4.4. Речничка микроструктура.¹⁷ Начелни предлог. Предочени пример обраде колокација у шпанском електронском речнику увелико се ослања на принципе обраде у *Дескриптивно-комбинајорном речнику* (ДКР) (Mel'čuk-Zholkovsky 1984), који је заправо много више од реч-

¹⁷ Примере обраде лексема *љубав*, *одан*, *-а*, *-о*, те глагола *држати* в. у Дражић 2014.

ника колокација, али нуди, чини се, најкомплекснији опис лексеме, њеног значења, дубинских актаната и површинских реализација, као и компатибилност и рестрикције у лексичком комбиновању (више о томе в. у: Ристић–Радић–Дугоњић 1999; Vratanić 1992).¹⁸ На основу свега реченог издвајају се надаље предлози за основне сегменте речничког чланка за речник колокација српског језика.

а. *Лема*. Наводи се основни облик лексеме с нужним граматичким информацијама – морфолошки индикатор према категоријалним обележјима аутосемантичних речи и информација о врсти речи. Глаголи се при томе диференцирају и њихова одредница треба да предочава њихов валентни потенцијал у секундарним значењима која се разумеју тек уз комплемент (*држати говор*, не *држати оловку*). Превагу на тај начин добијају одредбена значења, која В. Петровић (1986) терминолошки одређује као *дејтерминаторе* – они конституенти глаголске конструкције којима се актуализује одређени моменат у реализацији радње (квалитет, квантитет, пропратна околност, место, време и сл.).

б. *Дефиниција*. У већини речника дата је описна дефиниција сваке кључне речи. Друга могућност, коришћена и у наведеном електронском речнику јесте дефиниција у виду формуле, којом се издвајају „семантички атоми, елементарна значења, даље неразложива – семантички примитиви” (Mel’čuk 1984: 7). Овим би се, како наводи аутор, избегле кружне дефиниције, али би се унутар ње нужно појавила реч која се дефинише, што се очитује у следећем примеру из ДКР-а (Mel’čuk–Zholkovsky 1984: 213):

одушевити: *У одушевљава X-a* = то што X сматра веома добрим оно што је доживео од Y-а, узрокује то да се X налази у веома интензивном емоционалном стању, што се обично дешава у доживљеној ситуацији.

в. *Осјала значења* треба подвести под семантичка микропоља која су вербализована испред скупине колоката (нпр. *љубав*: ИНТЕНЗИТЕТ неизмерна; ИНТЕНЗИТЕТ РЕЗУЛТАТ слепа и сл.).

г. *Примери* као потврда значења нужан су елемент речничког чланка код сваке скупине колоката. Њихову репрезентативност најпре треба евалуирати код изворних говорника.

д. *Морфосинтаксичке информације*. Модели у којима се реализују колокације јесу граничници у одредничкој структури. Пример за овак-

¹⁸ Мељчукова теорија значење – *текст* у изради речника колокација може се применити у сегменту *једносјавних стандардних лексичких функција* (синоним; антоним; деривацијске лексичке функције – адјективизација, номинализација; семантичке – место и простор, средство; генеричке – хипероним/хипоним; мероним/холоним; фигура- тивност; модификатори, квантификатори).

во устројство, као и за све досад поменуто илуструје се надаље примером обраде именице *књига* као кључне речи.

књига, -е *n. f.* више увезаних иштамџаних листова с целовитим текстом.

- ◆ $V + N_{Acc}$ КЊИГА КОРИСТИТИ затворити, листати, отворити, прелиставати, расклопити, склопити | изнајмити, узети, вратити *Сћарац је враџио књигу младићу*; ФОРМИРАТИ издати, објавити, штампати *Недавно сће објавили књигу «Изабраници» у којој се налазе есеји о њесницима*; ПРОЦЕНИТИ наградити, представити, промовисати *Ова њеснициња у Београду ће њредсјавији књигу «Сјихови о љубави»*
- ◆ $ADJ + N$ КЊИГА КВАЛИТЕТ ретка, стара *Зайиси за сћару и рејку књигу њохрањени су у локалну базу* | вредна, награђена, скупоцена *Његош је вредну књигу даровао манасћиру Довоља* | корисна, занимљива, значајна, омиљена; ФОРМА укоричена, цепна; САДРЖАЈ поучна, стручна, школска; _(pl) свете, црквене; ∞ матична
- ◆ N_1 КЊИГА + $Odet + N_{2Gen}$ КЊИГА меких корица, тврђих корица / меког повеза, тврдог повеза
- ◆ N_1 КЊИГА + N_{2Gen} САДРЖАЈ есеја, поезије, приповедака, сонета | рецепата | ∞ венчаних, жалости, крштених, рођених, умрлих; ∞ посетилаца, утисака
- ◆ $N_1 + N_{2Gen}$ КЊИГА КОЛИЧИНА брдо, гомила, комплет, хрпа | примерак | едиција, издање, том; ДЕО глава, наслов, одељак, параграф, поглавље, поговор, предговор, садржај, сиже | корице, лист, страница
- ◆ N_1 КЊИГА + $ЗА + N_{2Acc}$ за децу | за слепе | за одмор, за разоноду | за школу, за *исћорију* | за библиотеку. // N_1 КЊИГА + $ИЗ + N_{2Gen}$ из *исћорије*.

Елементи речничког чланка именице *књига* у речнику колокација. Примарна идентификација тиче се морфолошког одређења, врсте речи и традиционалног навођења деклинационе врсте (генитивни наставак), те формализације лексичког споја (знак ◆), при чему је носећа именица типографски издвојена великим словима. Семантичка диференцијација унутар једног структурног обрасца најпре је истакнута припадношћу тематској групи (нпр. ФОРМА укоричена *књига*), а потом су идентификована и разграничена семантичка микропоља (знак |). Колокације типа 3 у нашој класификацији (в. Дражић 2014) (фразне именице, специфични, готово терминологизирани спојеви) посебно се издвајају и означавају (∞ *мајична књига*; *књига рођених*). Уколико корпус бележи доминацију у погледу категорије граматичког броја, даје се информација о фреквентнијем облику (нпр. *свџе*, *црквене књиге*). Сви морфолошки облици дати су у захтеваној форми (*књига за школу*), при

чему је могућност лексичке дисперзије означена курзивом (књиге за *историју* – за биологију, географију и сл.).

5. Закључак

Колокацијска компетенција, као нужан елемент прогресије у J_2 , развија се уз помоћ добро конципираног речника колокација. У раду су предочени најпре нејезички фактори који отварају лингвистичка питања у домену семантике, морфосинтаксе, лексикологије, и која треба сумирано лексикографски обрадити. На основу многобројних радова о различитим сегментима питања колоцирања и колокација и изабраних штампаних и електронских речника, постављене су теоријске основе за израду речника колокација српског језика. Закључено је да велико питање корпуса треба решавати према поставкама М. Стабса и у вези с тим с теоријом универзалне семантике А. Вјежбицке, чија се полазишта препознају у озбиљном лексикографском подухвату – комбинаторном речнику Мељчука и Жолковског. Пошто је констатовано да је корисничка компетенција у фокусу, опредељење за алфabetски поредак, са повременим ономасиолошким партијама, чини се најприкладнијим, мада је у теоријском смислу тематски речник далеко ближи концепту колокације. Статус одредничке речи треба да имају оба члана везе како би се, осим олакшане претраге, омогућило и предвиђање могућих колокација. Семантичке скупине колоката именоване су и одвојене, док их обједињује формална структура у којој су реализоване.

ЛИТЕРАТУРА

- Вежбицкая, А. 2011. *Семантичке универсали и базисне концепте*. Москва: Језици славјанских култура.
- Драгићевић, Р. 2010. *Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу*. Београд: Друштво за српски језик и културу.
- Драгићевић, Р. 2011. Лингвокултуролошки приступ у настави српског језика као страног. У: *Српски као страни језик у теорији и пракси II*. В. Крајишник (ур.). Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик, 81–93.
- Дражић, Ј. 2014. *Лексичке и грамаичке колокације у српском језику*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Пипер, П., Р. Драгићевић и М. Стефановић, 2005. *Асоцијативни речник српског језика*. Београд: Београдска књига, Службени лист СЦГ, Филолошки факултет у Београду.
- Ристић, С., М. Радић-Дугоњић. 1999. *Реч. Смисао. Сазнање*. Београд: Филолошки факултет.

*

- Aitchison, J. 1987. *Words in the Mind. An Introduction to the Mental Lexicon*. London: Basil Blackwell.
- Bahns, J. 2011. Kollokationen als lexikographisches Problem – Eine Analyse allgemeiner und spezieller Lernerwörterbücher des Endischen. *Lexicographica* Series Maior Bd. 74. Tübingen: Niemeyer.
- BBICD: *The BBI Combinatory Dictionary of English*. Benson, M. (et al.) (eds.). 2010. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Blagus Bartolec, G. 2014. *Riječi i njihovi susjedi*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Bratanić, M. 1992. Prema novoj leksikografiji (teorija modela „Značenje-Tekst” i objasnidbeno-kombinatorni rječnik). U: *Suvremena lingvistika*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 56–66.
- Buendía, M., P. Faber. 2014 Collocation dictionaries: a comparative analysis. In: *MonTi: Monografías de Traducción e Interpretación* 6, 203–235.
- Cowie, A. P. 1978. The place of illustrative material and collocations in the design of a learner’s dictionary. In: *In Honour of A.S. Hornby*. Strevens P. (ed.). Oxford: Oxford University Press, 127–139.
- Cowie A. P. (ed.) 1998. *Phraseology. Theory, Analysis, and Applications*, Oxford: Clarendon Press.
- DCE: *Diccionario de colocaciones del Español*. Edición web, <http://www.dicesp.com/>
- Hausmann, F. J. 1989. Le dictionnaire de collocations. In: *Wörterbücher – Dictionaries – Dictionnaires. Ein internationales Handbuch*. Hausmann F. J. (et al.) (eds.). Berlin: De Gruyter.
- Dražić, J. 2008. *Minimalne leksičke i gramatičke strukture u srpskom kao stranom jeziku*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Goddard, C., A. Wierzbicka. 2007. Semantic primes and cultural scripts in language teaching and intercultural communication. In: *Applied Cultural Linguistics: Implications for second language learning and intercultural communication*. Sharifian, F., G. Palmer (eds.). Amsterdam: John Benjamins, 105–124.
- Heid, U. 2004. On the presentation of collocations in monolingual dictionaries. In: *Proceedings of the eleventh EURALEX International Congress*, Vol. II. Lorient: UBS, 729–738.
- Heid, U., S. Schierholz (et al.) (eds.) 2008. *Collocation in European lexicography and dictionary research*. *Lexicographica* 24, Verlag Max Niemeyer.
- Herbst, T., B. Mittmann. 2008. Collocation in English dictionaries at the beginning of the twenty-first century. In: *Lexicographica*, Heid, U., S. Schierholz (et al.) (eds.), *Lexicographica* 24, Verlag Max Niemeyer, 103–118.
- Herbst, T., M. Klotz. 2009. Syntagmatic and Phraseological Dictionaries. In: *The Oxford History of English Lexicology*. Cowie, A. P. (ed.). Oxford: Clarendon Press, 219–245.
- Hlebec, B. 1998. *Connect your words*. Beograd: Trebnik.

- Hoey, M. 2000. A world beyond collocation. In: *Teaching Collocation. Further Developments in the Lexical Approach*. Hove: Language Teaching Publications, 224–242.
- Kadlecová, D. 2014. *L2 collocations and the L2 mental lexicon*. Master's thesis. Utrecht: Utrecht University. Master-s%20thesis,%20Kadlecova,%204061780%20(2).pdf
- Kilgarriff, A., M. Jakubicek (et al.). 2014. Extrinsic Corpus Evaluation with a Collocation Dictionary Task. In: *Proceedings of the Ninth International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC'14)*. Calzolari, N., K. Choukri (et al.) (eds). Reykjavik, Iceland: European Language Resources Association (ELRA), 1–8.
- Lewis, M. 2000. Language in the lexical approach. In: *Teaching Collocation. Further Developments in the Lexical Approach*. Michael Lewis (ed.). Hove: Language Teaching Publications, 126–153.
- Lewis, M. (ed.) 2000. *Teaching Collocation. Further Developments in the Lexical Approach*. Hove: Language Teaching Publications.
- Maria, M. J. 2007. A Corpus-driven Design of a Test Assessing the ESL Collocation Competence of University Students. In: *International Journal of English Studies*, vol. 7, 127–147.
- Martińska, M. 2004. Do English language learners know collocations?. In: *Investigationes Linguisticae*, vol. XI, 1–7.
- Mel'čuk, I. A. 1984. Русский язык в модель СМЫСЛ-Текст. *Russian Language Journal*, vol. 38, 129/130, 189–198.
- Mel'čuk, I. A. 1998. Collocations and Lexical Functions. In: *Phraseology. Theory, Analysis, and Applications*. Cowie, A. P. (ed.). Oxford: Clarendon Press, 23–53.
- Mel'čuk, I. A., A. K. Zholkovsky. 1984. *Explanatory Combinatorial Dictionary of Modern Russian. Semantico-Syntactic Studies of Russian Vocabulary*. Vienna: Wiener Slawistischer Almanach.
- McCarthy, M., F. O'Dell. 2008. *English Collocations in Use: Advanced*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McGee, I. 2012. Collocation dictionaries as inductive learning resources in data-driven learning – an analysis and evaluation. *International Journal of Lexicography* 25/3, 319–361.
- Nuccorini, S. 2003. Towards an 'ideal' Dictionary of English Collocations. In: *A Practical Guide to Lexicography*. Amsterdam: John Benjamins, 389–419.
- OCD: *Oxford Collocations Dictionary for Students of English*. Crowther, J. (et al.) (eds.). 2002. Oxford: Oxford University Press.
- Petrović, V. 1986. Principi za izradu rečnika glagolskih dopuna u srpskohrvatskom jeziku. *Književnost i jezik* 3/4, 10–16.
- Prčić, T. 2005. *Engleski u srpskom*. Novi Sad: Zmaj.
- Prčić, T. 2008. *Semantika i pragmatika reči*. Novi Sad: Zmaj.
- MCD: *Macmillan Collocations Dictionary for Learners of English*. Rundell, M. (ed.). 2010. Oxford: Macmillan Publishers.

- Sinclair, J. 1991. *Corpus, concordance, collocation: Describing English language*. Oxford: Oxford University Press.
- Schmitt, N. 1999. The relationship between TOEFL vocabulary items and meaning, association, collocation and word-class knowledge. In: *Language Testing* 16, 189–216.
- Stubbs, M. 2002. *Words and Phrases. Corpus Studies of Lexical Semantics*. Oxford: Blackwell.
- Tafra, B. 2012. Što je hrvatskoj leksikografiji *natuknica*? U: *Zbornik radova posvećen Antici Menac o njezinu 90. rođendanu*. Fink, Ž. (ur.). Zagreb: Filozofski fakultet.
- Vasić, V. 2011. Modeli kontekstualizacije izbornih flajera. U: *Jezik u upotrebi / Language in use: primenjena lingvistika u čast Ranku Bugarskom*. Vasić, V. (ur.). Novi Sad: Društvo za primenjenu lingvistiku Srbije, 201–218.
- Zingkräf, M. 2008. V+N Misscollocations in the written production of university level students. *ELIA* 8, 91–116.
- Zgusta, L. 1991. *Priručnik leksikografije*. Sarajevo: Svjetlost – Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Wierzbicka, A. 1996. *Semantics. Primes and Universals*. Oxford: Oxford University Press.
- Wierzbicka, A. 2009. The theory of the mental lexicon. *The Slavic Languages: An international handbook of their history, their structure and their investigation*. Kempgen, S., P. Kosta (et al.) (eds). De Gruyter. 848–863.

Корпус савременог српског језика на Математичком факултету Универзитета у Београду (<http://korpus.matf.bg.ac.rs.html>)

Jasmina Dražić

NON-LINGUISTICS AND LINGUISTICS FACTORS FOR DESIGNING SERBIAN COLLOCATIONS DICTIONARY

S u m m a r y

Starting from the generally accepted fact that the meaning of the lexeme is their use, determined by social and linguistic context, and that the communication relies on the knowledge of what is expected and typically, the registry frequency lexical connections in the Serbian language should make. In this paper the non-linguistic factors are analyzed, which are the most important and which open questions in associating words process, and the linguistic parameters – corpora, macro and microstructure of dictionaries.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

811.16'373(082)

811.16'374(082)

ЛЕКСИКОЛОГИЈА и лексикографија у светлу савремених приступа : зборник научних радова / уредништво Стана Ристић, Ивана Лазић Коњик, Ненад Ивановић. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 2016 (Београд : Чигоја штампа). – 577 стр. ; 24 cm

На спор. насл. стр.: *Lexicology and Lexicography in the Light of Contemporary Approaches*. – Радови на више језика. – Тираж 300. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија уз већину радова.

ISBN 978-86-82873-56-3

1. Ристић, Стана, 1950– [приређивач, сакупљач]
 2. Лазић Коњик, Ивана, 1978– [приређивач, сакупљач]
 3. Ивановић, Ненад, 1979– [приређивач, сакупљач]
- а) Словенски језици – Лексикологија – Зборници
б) Словенски језици – Лексикографија – Зборници

COBISS.SR-ID 228321036